

Erik Reske-Nielsen, Magtspillet i Mellemøsten, København: Berlingske Forlag, 1981, 211 s., 80,00 kr.

Det er prisværdigt, at Berlingske Leksikon Bibliotek har udgivet denne bog om et af verdens mest permanente brændpunkter. På trods af at medierne næsten dagligt indeholder nyheder om Mellemøsten, er det sikkert de færreste TV-kiggere og avislæsere, der kan holde rede på en sådan strøm af informationer. Især kan det knibe med at forstå baggrunden for begivenhederne. Med denne bog forsøger historikeren og journalisten Erik Reske-Nielsen at bringe i hvert fald lidt orden i vores viden om en vigtig og spændingsfyldt del af den tredje verden. Det er nok heller ingen tilfældighed, at det netop er Reske-Nielsen, der er forfatter til bogen. De sidste 25 år har han beskæftiget sig med Mellemøsten og blandt andet skrevet adskillige bøger og utallige avisartikler om emnet.

Bogen indledes med et såkaldt fugleperspektiv over situationen i 1945 i sammenligning med stillingen ved udgangen af 1980. Det er en god indføring til det komplicerede emne, hvor forfatteren understreger, at USA trods alt er den af supermagterne, der har det mest solide fodfæste i regionen. Herefter følger en oversigt over de forskellige religioner og ideologier, der præger det politiske liv og vel især præger den politiske retorik. Det er en udmærket beskrivelse. Jeg kan dog ikke nægte, at jeg savner en analyse af eller blot et bud på betydningen af den særegne rolle, som religionen og de politiske ideologier ofte hævdes at spille for områdets politiske udvikling. Jeg er personlig usikker på besvarelsen af spørgsmålet. Imidlertid synes vestlige journalister og dermed meningsdannere ofte at overbetone betydningen af disse fænomener. Det er selvfølgelig sådanne foreteelser, der umiddelbart springer i øjnene. Men det betyder jo ikke nødvendigvis, at de også rent faktisk er tilsvarende betydningsfulde for samfundsudviklingen. Med udgangspunkt i mine egne analyser af Egypten vil jeg derfor vove den hypotese, at de arabiske nationalistiske ideologier (uanset deres respektive navne) i vid udstrækning har fungeret som sløringer eller lynafledere i forhold til de fortvivlede livsvilkår, som det store befolkningsflertal lever under. I den forstand har de skiftende regeringer eller magthavende grupper brugt ideologierne til at legitimere deres egne ufolkelige regimer. Hetzen mod Israel har i den forbindelse vist sig at være særdeles funktionel.

Olien helliges et særskilt kapitel, der giver en kort indføring i de fordele, men også i de problemer, som de voksende olieindtægter har givet. Det er i hvert fald godt at få slået hul på myten om det olierige og 'lykkelige Arabien', hvor halvfede sheiker vælter sig i luksus og petrodollars. Det påpeges således korrekt, at de store forskelle i økonomiske grundstrukturer giver landene ganske uensar-

Erik Reske-Nielsen, Magtspillet i Mellemøsten, København: Berlingske Forlag, 1981, 211 s., 80,00 kr.

Det er prisværdigt, at Berlingske Leksikon Bibliotek har udgivet denne bog om et af verdens mest permanente brændpunkter. På trods af at medierne næsten dagligt indeholder nyheder om Mellemøsten, er det sikkert de færreste TV-kiggere og avislæsere, der kan holde rede på en sådan strøm af informationer. Især kan det knibe med at forstå baggrunden for begivenhederne. Med denne bog forsøger historikeren og journalisten Erik Reske-Nielsen at bringe i hvert fald lidt orden i vores viden om en vigtig og spændingsfyldt del af den tredje verden. Det er nok heller ingen tilfældighed, at det netop er Reske-Nielsen, der er forfatter til bogen. De sidste 25 år har han beskæftiget sig med Mellemøsten og blandt andet skrevet adskillige bøger og utallige avisartikler om emnet.

Bogen indledes med et såkaldt fugleperspektiv over situationen i 1945 i sammenligning med stillingen ved udgangen af 1980. Det er en god indføring til det komplicerede emne, hvor forfatteren understreger, at USA trods alt er den af supermagterne, der har det mest solide fodfæste i regionen. Herefter følger en oversigt over de forskellige religioner og ideologier, der præger det politiske liv og vel især præger den politiske retorik. Det er en udmærket beskrivelse. Jeg kan dog ikke nægte, at jeg savner en analyse af eller blot et bud på betydningen af den særegne rolle, som religionen og de politiske ideologier ofte hævdes at spille for områdets politiske udvikling. Jeg er personlig usikker på besvarelsen af spørgsmålet. Imidlertid synes vestlige journalister og dermed meningsdannere ofte at overbetone betydningen af disse fænomener. Det er selvfølgelig sådanne foreteelser, der umiddelbart springer i øjnene. Men det betyder jo ikke nødvendigvis, at de også rent faktisk er tilsvarende betydningsfulde for samfundsudviklingen. Med udgangspunkt i mine egne analyser af Egypten vil jeg derfor vove den hypotese, at de arabiske nationalistiske ideologier (uanset deres respektive navne) i vid udstrækning har fungeret som sløringer eller lynafledere i forhold til de fortvivlede livsvilkår, som det store befolkningsflertal lever under. I den forstand har de skiftende regeringer eller magthavende grupper brugt ideologierne til at legitimere deres egne ufolkelige regimer. Hetzen mod Israel har i den forbindelse vist sig at være særdeles funktionel.

Olien helliges et særskilt kapitel, der giver en kort indføring i de fordele, men også i de problemer, som de voksende olieindtægter har givet. Det er i hvert fald godt at få slået hul på myten om det olierige og 'lykkelige Arabien', hvor halvfede sheiker vælter sig i luksus og petrodollars. Det påpeges således korrekt, at de store forskelle i økonomiske grundstrukturer giver landene ganske uensar-

tede muligheder for udvikling. Det generer mig dog, at forfatteren i forbindelse med omtalen af olieprisstigningerne i 1973/74 fremhæver, at disse blev ensbetydende med, at der nu er "lagt stor magt i hænderne på svage og uberegnelige (sic!) magthavere i de mellemøstlige hovedstæder" (p. 13). For mig at se reproducerer sådanne bemærkninger de herskende fordomme om de arabiske lande. Desuden - og måske mere problematisk - er sådanne reproduktioner af fordomme ensbetydende med, at man så at sige på forhånd lægger sig fast på en fortolkning af det politiske system og af udviklingsdynamikken i de pågældende samfund. Jeg vender tilbage til dette spørgsmål senere.

Efter de tre introducerende kapitler ofrer bogen mere end 100 sider på beskrivelser af de enkelte arabiske landes historie. Det er både vigtigt og tiltrængt at få en sådan indføring på dansk, og jeg synes forfatteren har prioriteret landene korrekt (rent sidemæssigt). På trods af de historiske beskrivelser er udmærkede, synes jeg Reske-Nielsens faglige baggrund slår igennem her. På den ene side bliver de historiske tilbageblik derfor temmelig lange. På den anden side savner jeg forsøg på analyser og fortolkninger af udviklingstræk og begivenheder i såvel de enkelte lande som landene imellem. Lad os opholde os et øjeblik ved det sidste problem. Det er klart, at en introduktionsbog i sig selv sætter visse begrænsninger med hensyn til at foretage omfattende og dybtgående analyser. Imidlertid synes jeg den stærke personfiksering, der præger flere af kapitlerne, reducerer udviklingsdynamikken i de pågældende samfund til at være et spørgsmål om denne eller hin leders personlige habitus og ideer. Det er nok mest udpræget i forbindelse med omtalen af Egypten og Libyen. Lad mig give et par eksempler. Omkring Camp David-aftalerne hedder det således: "Sadat havde endegyldigt valgt ... Han gjorde det i erkendelse af, at Nassers politik kun havde bragt ulykker ..." (p. 72). Om Nasser siges det eksempelvis: "Han forvandt aldrig nederlaget i 1967, og hans sidste tre år ... bød på den ene skuffelse efter den anden. Værst var det, at det egyptiske folk så småt begynder at vende sig fra ham" (pp. 63 f.). Særlig problematisk bliver det, når vi kommer til Libyens Khadafi, der hele tiden handler og endog lader sig styre af sine ideer og 'tvangstanker': "I 1980 satte hans tvangstanke om at skabe arabiske unioner frugt i en aftale om et syrisk-libyisk forbund" (p. 82).

Nu skal man naturligvis ikke overtolke disse løsrevne citater. Det ændrer dog ikke ved det faktum, at den gennemgående forklarings- og fortolkningsmodel er enkeltpersoners handlinger og ideer. Hermed er vi for mig at se tilbage i traditionel historieskrivning eller ren journalistik, hvor fokus så at sige er på "kongerne og kejserne". Og det er naturligvis uacceptabelt. Selv i en introduktionsbog giver det skævhed og uklarhed. Jeg afviser naturligvis ikke hermed en-

keltpersoners politiske betydning. Men det er nu engang sådan, at der er visse grænser eller rammer for, hvorledes enkeltpersoner og for den sags skyld også stater kan handle. Ved at hæfte sig så stærkt ved enkeltpersoner mister man let blikket for de store linier eller for dynamikken i udviklingen. Og der er måske nogle nye udviklingstræk under opsejling i Mellemøsten og i den arabiske verden?

Hvis man benytter en anden eller alternativ forklaringsmodel, er det muligt at fortolke den aktuelle udvikling noget anderledes end Reske-Nielsen. I stedet for at fokusere på enkeltpersoner kan man anlægge en såkaldt "strukturel approach". En sådan vil især interessere sig for de sociale klasser og deres aktiviteter anskuet i forhold til de respektive klassers interesser og magtressourcer. Ifølge mine egne analyser har man de seneste år kunnet iagttage en stadig styrkelse af de nationale borgerskaber i de enkelte arabiske stater. Disse borgerskaber har en fundamental interesse i fred og stabilitet i området. I overensstemmelse med en sådan opfattelse er det nationale borgerskabs dominerende position i Egypten forklaringen på udviklingsdynamikken i 1970'erne. Landets vestlige og moderate udenrigspolitik samt den forsigtige demokratisering skal således fortolkes som udtryk for det nationale borgerskabs styrke og dermed som en varetagelse af dets fundamentale interesser. De seneste års egyptiske politik er derfor langt fra alene en følge af Sadats ideer.

Ud fra en række kriterier kan Egypten betragtes som det mest 'udviklede' land i den arabiske verden. Min hypotese er derfor, at den egyptiske udviklingsvej er en strømpil eller indikator for den fremtidige udvikling i andre arabiske samfund. Eksempelvis mener jeg, at det nationale borgerskab i Irak er blevet styrket betragteligt gennem 1970'erne. Af den grund fremviser Irak tegn på en udvikling, der minder om den egyptiske. Det vil sige, at jeg antager, at det irakiske regime aktuelt og fremover er stabilt og tendentielt moderat og pro-vestligt. Det tilsvarende gælder Saudi Arabien. Begrundelsen er dog her en anden. Her hænger stabiliteten sammen med det interessefællesskab, der i stigende grad vokser frem imellem de herskende grupper i landet og de vestlige selskaber og regeringer. I den forbindelse er jeg derfor uenig med Reske-Nielsen, der på sin side er stærkt optaget af at finde interne konfliktdimensioner, der i fremtiden kan skabe uro og ustabilitet i Saudi Arabien. På grund af det påpegede interessefællesskab mener jeg altså ikke, at forfatteren har ret, når han finder, at Saudi Arabien og de øvrige oliestater er 'uberegnelige'. Jeg vil endda gå så vidt som til at sige, at de arabiske stater hverken er mere eller mindre uberegnelige end de øvrige stater i den tredje verden. Til gengæld er en af de væsentligste uroskabende faktorer i Mellemøsten for mig at se den blotte eksistens af staten Israel. Netop Israel og dets krige ofres et større kapitel i bogen.

Som udgangspunkt er der tale om en grundig og afbalanceret gennemgang af Palæstinas og Israels historiske udvikling. Desværre 'skrider' forfatteren hen imod slutningen af kapitlet. For den ikke indvidede læser må det være påkrævet at få en så afbalanceret fremstilling som muligt. Således kunne det have været på sin plads at nævne et enkelt faktum om udgangssituationen i 1947: Nemlig at jøderne kun udgjorde en meget lille majoritet i de landområder, som FN tildelte dem i 1947. Til gengæld udgjorde araberne den langt overvejende majoritet i den resterende del af Palæstina. Det var ensbetydende med, at der var et klart arabisk befolkningsflertal i det oprindelige eller samlede Palæstina. Som nævnt bliver bogen mindre og mindre afbalanceret, jo nærmere vi kommer nutiden. Reske-Nielsen påtager sig næsten et israelsk synspunkt, når han beskriver araberne som en 'fare' og en 'trussel'. For araberne ser det jo diametralt modsat ud, hvilket er en blandt mange forklaringer på den arabiske oprustning. Ligeledes beskrives arabernes holdning som 'uforsonlig'. Israels naboer har "lyst til at foretage togter ind over grænsen eller plaffe lås på civile israelere, der passer deres dont i grænseområderne ..." (p. 159). (I grænse-områder, som vel at mærke i mange tilfælde retmæssigt tilhører de selvsamme 'skydegale' palæstinensere, GRO). Israelerne er til gengæld 'sejrsbevidste' m.v. og ikke 'aggressive' eller 'arrogante og stejle', som de med lige så stor ret kunne beskrives. Altså: det er principielt en god oversigt, der desværre skæmmes af en stadig tydeligere pro-israelsk holdning. Dermed reproducerer Reske-Nielsen de holdninger og vurderinger, der i forvejen dominerer massemedierne. Og det finder jeg meget uheldigt i en introducerende bog.

Bogen afsluttes med et kort afsnit om våbenkapløbet, hvor forfatteren korrekt påpeger, at der ikke er en entydig sammenhæng imellem våbenleverancer og stormagtsindflydelse. Det er i øvrigt et af de få steder, hvor stormagterne berøres. Bogen ville givetvis have vundet i informationsværdi, hvis den internationale dimension havde været inddraget i højere grad. Især kunne det have været interessant at få en redegørelse for stormagternes interesser i forhold til området i almindelighed og i forhold til de enkelte steder.

Bogen giver som flere gange påpeget en kort og klar indføring til det mellemøstlige område. Jeg vil anbefale den som introduktion med følgende forbehold eller kritikpunkter in mente: Bogen savner i vid udstrækning analyser og forklaringsforsøg, der rækker ud over de rene personelle fortolkninger. Herved mister den blikket for de langsigtede udviklingstræk. Endvidere synes jeg, den sine steder præges af tendentielle fordomme, idet de arabiske stater beskrives som mere eller mindre permanent ustabile og uberegnelige. Disse kritikpunkter hænger givetvis sammen med bogens grundlæggende samfunds- og historieforståelse. Videre finder

jeg den slet skjulte pro-israelske holdning meget uheldig. Sluttelig savner jeg den internationale dimension i bogen.

Gorm Rye Olsen

Stein Ringen, Levekår og samfunnsplanlegging, Oslo: Forbruker- og administrationsdepartementet, 1981, 103 s.,

I sin bog, der udkom i oktober, redegør Stein Ringen for nogle personlige synspunkter på den norske debat om arbejdet med levevilkårsspørgsmål, som foregår i tilknytning til den statslige planlægning. Han viderefører således de temaer, som er rejst i det levekårsdataudvalg, som forbruker- og administrationsdepartementet nedsatte i 1978 til videreførelse af det arbejde med levevilkårsundersøgelser, som har været i gang i Norge siden begyndelsen af 70'erne.

I første kapiel sigtes der på at sætte levekårsbegrebet ind i en planlægnings-teoretisk ramme. Efter dernæst kort at have redegjort for den sociale rapporterings teori og metode, argumenterer Stein Ringen i bogens sidste halvdel for behovet for at udvikle levevilkårspolitiske planlægningsmodeller.

Bogen placerer sig centralt i de senere års debat om, hvordan levevilkårsanalyser kan gøres mere planlægningsrelevante, men mindre centralt i debatten om, hvordan planlægningen modsat kan gøres mere tværsektorel eller levevilkårsorienteret. Dertil er de emner, der behandles for snævert afgrænset.

Den planlægningsteoretiske ramme er således begrænset til de tanker om økonomiske planlægningsmetoder, som er udviklet af Ragnar Frisch. Dette er naturligt nok set i relation til den indflydelse, som Ragner Frisch i flere årtier har haft på den statslige norske planlægning. Man kunne imidlertid have ønsket sig, at mere sociologiske planlægningsopfattelser blev inddraget i diskussionen. Ikke mindst fordi blandt andet den norske sociolog Ottar Brox med sine studier af samfundsudviklingen i Nordnorge har dannet skole for den form for modplanlægning eller modekspertise, som levevilkårsplanlægningen er ved at udvikle sig til. Det gælder uanset om levevilkårsplanlægningen foregår i offentligt regie eller ej.

Stein Ringens synspunkter fremstår derfor som forslag til forbedringer af den traditionelle teknisk-økonomiske planlægning. Behovet for at udvikle levevilkårspolitiske planlægningsmodeller begrundes med behovet for at bedre planlægningens effektivitet i kraft af et mere sagligt beslutningsgrundlag. Dette skal først og fremmest forbedres ved i større omfang end hidtil at inddrage viden om fordelingsvirkningerne af samfundets strukturelle udvikling og af de offentlige foranstaltninger.